

УДК 821.161.2-1.09(092)«1906»

В. Т. Поліщук

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО: НА ПІДСТУПАХ ДО «КРИТИЧНОГО РОЗСЛІДУ...»

У статті аналізуються шевченкознавчі праці В.М.Доманицького, зокрема його «Критичний розсліду над текстом «Кобзаря» Шевченка» (1906 р.).

Ключові слова і словосполучення: національна вага, українське відродження, аналітичний критицизм, наукова сумлінність.

У 9-12 числах 1906 року журнал «Киевская старина» опублікував ґрунтовну текстологічну працю Василя Доманицького «Критичний розсліду над текстом «Кобзаря» Шевченка», а наступного року ця важлива праця була перевидана окремою книгою [1]. До речі, певно, останню крапку в «Критичному розсліду» Доманицький поставив, будучи на садибі Шевченкового приятеля Михайла Максимовича, бо під останньою сторінкою тексту стоїть запис: «Михайлова Гора, над Дніпром. 15.IX.1906» [1, с. 356]. Обставина ця певною мірою символічна й інформаційно цікава. Символічність у тому, що таку фундаментальну працю Доманицький завершив зовсім неподалік від Шевченкової могили, адже урочище Михайлова Гора розташоване на іншому березі Дніпра трохи навскіс від Тарасової Гори вниз по течії. Імовірно, молодий дослідник мав намір розшукати якісь відомості для «Критичного розсліду» і в Максимовичевих архівах. Запис, як видно, зроблено в середині вересня 1906-го, а саме в тому місяці «Киевская старина» надрукувала початок «Критичного розсліду», завершивши його у двох наступних випусках (№11-12 вийшов здвоєний). Отже, можемо виснувати, що «Критичний розсліду» друкувався, образно мовлячи, «з коліс»: видрук праці розпочався, коли вона ще не була остаточно завершена. Цілком певно, що видавці вірили в обов'язковість і наукову сумлінність молодого шевченкознавця. Безпосереднім наслідком ґрунтовної текстологічної роботи Доманицького, «оформленої» у «Критичний розсліду над текстом «Кобзаря» Шевченка» став вихід першого повного науково укладеного Шевченкового «Кобзаря» 1907 року за редакцією того ж Василя Доманицького [див.: 2]. 1908 року з'явилося ще одне, а 1911-го — наступне перевидання «Кобзаря», до яких доклав рук і розуму видатний дослідник. Та й багато наступних перевидань «Кобзаря» базувалися на принципах укладення, вироблених В. Доманицьким, тільки ім'я дочасно померлого дослідника оминалося з ідеологічних причин (мовляв, предстваник «ліберально-буржуазного напрямку»).

І «Критичний розсліду», і сформовані на його основі «Кобзарі» Т. Шевченка 1900-х років своєрідно вивершили тривалу справді подвижницьку пошуково-дослідницьку шевченкознавчу працю Василя Доманицького, вельми високо оцінену сучасниками й нащадками [див.: 3].

Те, що саме Василеві Доманицькому було доручено таку національної ваги роботу, не було випадковим. Свого часу про мотивацію такого рішення свідомої української громади написано немало. У слові «Од видавця» до «Кобзаря» 1907 року діловито мовилося, що «В справі видання «Кобзаря» Правління «Общества имени Т. Г. Шевченка» увійшло в згоду з Правлінням «Благотворительного Общества издания общепользных и дешевых книг». Обрана з членів обох Правлінь видавнича комісія, в яку увійшли С. Афанасьєв, Хв. Вовк, М. Дубяга, Я. Забіла, О. Лотоцький, О. Русов, П. Саладилів та П. Стебницький, ухвалила, щоб *се перше в Росії* (курсив авт. — В. П.) повне видання «Кобзаря» було разом з тим найбільш повним по тексту і відповідало найбільш справедливому хронологічному розпорядку Шевченкових творів. За дорученням комісії д. В. Доманицький вивірив текст «Кобзаря» по власноручних рукописах Шевченка, які збереглися до сього часу, а крім того — використав і спеціальну літературу по історії тексту» [2, с. 3]. Отже, Василеві Доманицькому було доручено виконати вельми відповідальну роботу й доручено дуже авторитетними людьми. Чому саме на цього 24-25-річного, зовсім молодого, чоловіка була покладена така відповідальна справа, теж описано в ряді матеріалів. Чи не найвичерпніше про це написала Оксана Дучимінська у своїй розвідці, виголошеній у Нью-Йорку 1965 року з нагоди відзначення 150-ліття з дня народження Т. Г. Шевченка: «...коли вкінці заіснувала можливість приступити до видання повної збірки творів Шевченка, на її редактора покликано саме Василя Доманицького. Цей вибір був зумовлений не тільки фактом його досвіду в ділянці літературо- й шевченкознавства, але теж і цілим його громадським наставленням, всією сукупністю рис характеру цієї людини. Не треба забувати, що підхід до Шевченкової спадщини включав в той час велику дозу патріотичної емоційності. На неї дивилися як на національну реліквію, а справа впорядкування її вважалася «святим ділом», яке могло бути доручене тільки винятково довірній, з піетизмом до нього наставленій людині. Доманицький, згідно зі свідченнями його сучасників, відповідав тим вимогам» [4, с. 127]. Далі цитувалися стислі оціночні характеристики Доманицького, висловлені М. Грушевським, Б. Лепким, С. Єфремовим, П. Зайцевим. Зокрема акцентувалося на «надзвичайній точності й літературній совісності» Доманицького (Б. Лепкий), що є вельми важливими принципами відповідальної наукової роботи.

На початку ХХ століття посутньо активізували й мотивували наукове видання «Кобзаря» й інші обставини: зростаючий попит на Шевченкове слово в умовах зростаючої хвилі українського відродження, наближення перших великих Шевченкових ювілеїв (1911, 1914 роки), а також те, що 1911 року, з 50-літтям від часу смерті Тараса Григоровича, за законами Російської імперії «право літературної авторської власності вигасало», і, як зазначалося, «поетичний скарб поета стане вільним добром кожного громадянина: кожен матиме право друкувати чи цілого «Кобзаря», чи частину його яку-небудь, не питаючись дозволу нічийого, і друкуватиме на підста-

ві тих некритичних, неперевічених, значно неповних, а часом поплутаних редакцій текстів...» [4, с. 126]. Отже, гостро поставала потреба науково впорядкованого, вивіреного «Кобзаря» Шевченка, що й добувалося зробити В. Доманицькому.

У контексті теми цієї розвідки особливо слід виокремити слова О. Дучимінської про досвід Доманицького «в ділянці шевченкознавства», а також інше твердження: «Якнайбільш упередливий з усіх він (Доманицький — В. П.) навіть задалегідь почав розшукувати та досліджувати Шевченкові автографи» [4, с. 127].

Стає очевидною необхідність глибшого й ширшого з'ясування обставин, які «привели» Василя Доманицького до слова й постаті Тараса Шевченка, зумовили той незглибимий шевченківський інтерес молодого дослідника, інтерес, який дав такий непроминальний результат. Думається, тут просто необхідно вести мову про «причинки» і біографічного, і світоглядного, й суто наукового характеру. До слова, всі ці «причинки» у випадку Доманицького нерозривно поєднані.

Перш за все звертаємо увагу на те, що Доманицький — доволі близький земляк Тараса Шевченка, народився в тому закутку української землі, який уже понад півтора століття називають шевченківським — у Звенигородському повіті Київської губернії (нині його рідне Колодисте — у складі Гальнівського району Черкаської області). Для емоційно-вразливого Василя Доманицького цей sentiment властивий. Цілком певно, що «шевченківські симпатії» Доманицького живилися тривалими й міцними побратимськими зв'язками ще з одним дуже близьким земляком — Сергієм Єфремовим, котрий у царині шевченкознавства теж залишив глибокий слід.

Можна, мабуть, твердити, що ключову роль у пробудженні в Доманицького стійкого наукового інтересу до постаті й слова Шевченка відіграв Олександр Кониський — один із перших авторитетних біографів і дослідників творчості Тараса Григоровича. Біографи Доманицького зауважують на тому, що цей юнак ще з гімназійних років був одним із найдіяльніших учасників українського гуртка, який майже щовечора збирався в помешканні О. Кониського [див., напр.: 5, с. 170]. Можна не сумніватися, що Доманицький ґрунтовно простудіював відому працю О. Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський», очевидно, мав «тематичні» розмови з її автором. Про це можуть свідчити непоодинокі спогадування Доманицьким означеної праці Кониського (рідше — і відповідної праці Михайла Чалого, першого Шевченкового біографа) в ряді різносемантичних статей на початку ХХ століття. Скажімо, в одній із рецензій 1901 р. (про нарис В. Краніхфельда «Т. Г. Шевченко, певец України и Запорожья») Доманицький називає працю О. Кониського «наиболее полной биографией Шевченка» [6, с. 16], а в іншій рецензії — «Некоторые данные для биографии Т. Г. Шевченка» (1901) навіть заочно полемізує зі своїми попередниками щодо окремих біографічних деталей [див.: 6, с. 13-14].

Окрім О. Кониського, на формування світоглядних та, власне, і «прошевченківських» позицій В. Доманицького помітний вплив справив знаний історик Володимир Антонович, чийм улюбленим учнем

уже в роки навчання в Київському університеті був Доманицький. Останній навіть мешкав тривалий час у квартирі Антоновича. Тут неодноразово проводились конспіративні вечори пам'яті Шевченка, учасником яких був і Доманицький.

А. Болаболъченко пише про те, як у 1899 році «після довгої перерви дозволили справити панахиду по Т. Г. Шевченку. Згадують, що на банкет з цієї нагоди, який відбувся в готелі «Древняя Русь», з молодих громадських діячів було запрошено лише Є. Чикаленка та В. Доманицького» [5, с. 151]. Отже, на той час 22-річний студент Доманицький уже мав авторитет серед національно свідомої київської громади. Зрештою, на той час він уже плідно працював у редакції «Киевской старини», почав публікувати свої перші матеріали, у т.ч. шевченківської тематики.

Відстежимо і проаналізуємо тепер публікації Доманицького, які з'явилися друком до виходу «Критичного розсліду» на текстом «Кобзаря» Шевченка», тобто до жовтня 1906 року, і які, отже, можна під тим чи іншим кутом зору розглядати в контексті підготовки до написання оновленої текстологічної шевченкознавчої праці.

Зібрана досьогодні бібліографія публікацій Василя Доманицького засвідчує, що першою публікацією шевченківської тематики була рецензія на книгу «Григорова Е. Н. Т. Г. Шевченко, биография для юношества. — М., 1896. — 34 с.», надрукована у двадцять першому томі «Записок НТШ» за 1898 рік [див.: 6, с. 10-12]. Наступними в часі стали публікації теж рецензійного плану — «Некоторые данные для биографии Т. Г. Шевченка» (1901) [див.: 6, с. 12-16], рецензія на нарис В. П. Кранихфельда «Т. Г. Шевченко, певец Украины и Запорожья» (1901) [див.: 6, с. 16-18], рецензії на бібліографічний покажчик М. Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве» (1903) [див.: 9, с. 77-80; 6, с. 18-30], бібліографічно-соціологічна розвідка «Как читается Шевченко» (1904) [див.: 6, с. 30-31]. Останні п'ять надруковані в «Киевской старине», тому російськомовні. До цього контексту обов'язково треба додати поки що, на жаль, не розшукану публікацію в «Крымском курьере» «Культурно-историческое значение поэзии Т. Г. Шевченка» [7], яку Доманицький, цілком певно, написав і надрукував, будучи на лікуванні в Ялті восени-навесні 1901-1902 років. Варто назвати і своєрідну анонсову публікацію в газеті «Громадська думка» (29.06.1906 р.) «Про видання повного «Кобзаря» Т. Шевченка [див.: 6, с. 32-33], в якій Доманицький сповіщав про зовсім скорий вихід «повного «Кобзаря» Т. Шевченка» і стисло оповідав про складнощі в його підготовці. Але ця публікація була вже не «підступом до «Критичного розсліду», а своєрідним сигналом про завершення цієї фундаментальної праці й повного «Кобзаря». Названі праці Доманицького, як правило, без аналітизму перераховуються в багатьох матеріалах про цього видатного шевченкознавця ж подаються в різних бібліографічних списках. Причина передовсім та, що в них фігурує Шевченкове прізвище.

Однак в науково-творчому доробку В. Доманицького перших років ХХ століття (1900-1906) є й ряд інших публікацій, у яких аналізована тема теж присутня й вельми цікавим, промовистим чином.

Ідеться, скажімо, про огляди Доманицьким деяких томів «Записок НТШ», про рецензії на книги О. Єфіменко, «Волжского странника», ювілейний збірник на честь Вс. Міллера тощо. Практично всі вони припадають на 1900-1901 роки, тобто на період, коли Доманицький тільки заглиблювався в шевченківську тему, осягав проблемні площини в ній, набував досвіду аналітичної й текстологічної роботи.

Шевченкознавчий матеріал, уміщений у названих публікаціях Доманицького, узагальнено і з певною умовністю можна звести до трьох основних площин — біографічної, бібліографічної й текстологічної, причому в деяких публікаціях ті площини поєднані, частіше — біографічна й текстологічна. Кожна з цих семантичних площин вельми важлива для тої великої аналітико-синтетичної роботи, до якої приступав Доманицький, пишучи «Критичний розслід» і впорядковуючи «Кобзар».

Семантика рецензійних матеріалів Доманицького, природно, посутньою мірою визначалася семантикою рецензованих текстів, фактологічна й наукова адекватність останніх визначила характер писань рецензента. При цьому, зауважимо, що Доманицький намагався на кожний хоч найменший позитив рецензованих праць дивитися вельми прихильним поглядом. Водночас усілякого типу «неадекватні» викликали в нього відповідну реакцію — критичну, іронічну чи навіть гостро саркастичну. Звісно, задля визначення міри наукової адекватності рецензованих матеріалів Доманицькому необхідна була відповідна компетентність у царині шевченкознавства його пори. Молодий дослідник таку компетентність виявляв сповна.

Уже в першій своїй «шевченківській» рецензії на книжку Є. Н. Григорової В. Доманицький, склавши подяку авторці «за видання біографії славного нашого поета», відзначивши добру якість ілюстрацій і те, що книжка «принесе деяку користь», доволі критично оцінює основний текст цього видання. Рецензент відзначає певну компліментарність книжки, причому кращими сторінками й розділами відзначає ті, що цілком запозичені з книги М. Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченка» (1882). Видно, що Доманицький дуже досконало володів змістом останньої, скоріш навіть тримав книгу М. Чалого перед собою, коли рецензував книжку Є. Григорової, бо в одному з місць рецензії переходить буквально на текстологічне зіставлення написаного [див.: 6, с. 11]. Дуже критично Доманицький оцінює мовний дискурс книжки Є. Григорової, особливо ті місця, де цитуються твори Шевченка: «П. Григорова страшенно боїться вживати українських цитат...» [див.: 6, с. 11], оскільки, як видно з наведених цитувань Шевченкових творів, не розуміє належним чином української мови, що й зумовлює наявність у її виданні викривлених до комізму шматків тексту. Доманицький резюмує, що в тексті «усієї праці п. Григорової тільки й надібали ми по-українськи 2 стр.: «як умру, то поховайте мене на Україні». Але й ті навіть російські вірші, що вона подає нам, не мають на меті характеризувати хоч трохи ступінь таланту поета; майже всі вони приводяться задля обмалювання особи кн.. Репніної, і читач, не знайомий з творами Шевченка, не виробить собі ніякого суду про силу поезії» [див.: 6, с. 12].

Зі значною мірою аналітичного критицизму написана й рецензійна стаття В. Доманицького «Некоторые данные для биографии Т. Г. Шевченка», в якій автор пише про книжку польського дослідника Фр. Равіти-Гавронського «Sudia i szkice historyczne. Serya II», точніше — про вміщений у ній матеріал «Kilko slow o rodzinie i miejscu rodzinnie Tarasa Ssewczenki» («Кілька слів про родину й місце народження Тараса Шевченка»). Публікація суто біографічного плану, в якій Доманицький через зіставлення міркувань Равіти-Гавронського з відповідними сторінками книг М. Чалого та О. Кониського про Шевченка переважно заперечує судження польського автора і щодо місця проживання батьків Шевченка, і щодо роду занять батьків і місця народження Тараса, і щодо матеріальних статків Шевченкової родини, рівня її заможності.

Цікавіша позиція щодо прізвища Шевченків. Відзначивши варіант подвійного прізвища «Шевченко-Грушівський» у працях М. Чалого та О. Кониського, Доманицький, Доманицький, фактично заперечує офіційність подвійного прізвища, тобто полемізує зі своїми вчителями: «Между тем оказывается, что в списке населения с. Кирилловки нет совершенно фамилии Грушевских; «ни один из прадедов и даже дедов Шевченка не носил этой фамилии». Остается допустить, — міркує Доманицький, — что это — позднее, «панцизняное» добавление, явившееся по неизвестной для нас причине, и оно-то, собственно, и является прозвищем, уличной фамилией» [див.: 6, с. 13]. Полемізує рецензент і щодо походження прізвища Шевченка, яке дехто з біографів виводить похідним від назви роду заняття — «швець». «Происхождение его как нарицательного от «швец», по крайней мере в отношении деда Шевченка, также не подтверждается» [див.: 6, с. 13].

Шевченкове біографічне поле присутнє і в ряді інших публікацій Доманицького початку ХХ ст., правда, лише епізодично. Ідеться про рецензію на нарис В. П. Краніхфельда «Т. Г. Шевченко, певец Украины и Запорожья (1814-1961)», назагал оцінений молодим дослідником доволі високо («Издание брошюры В. П. Кранихфельда можно приветствовать как весьма желательное и полезное в ряду популярных книг о Шевченке» [2 с. 18]). До слова, Доманицький зовсім не випадково пише про «ряд популярных книг про Шевченка». Він вельми ретельно відстежував усяку літературу в царині шевченкознавства, знайомився з нею і мав цілком компетентну думку про неї. Рецензія, про яку йдеться, розпочинається таким повідомленням: «До сих пор мы имели несколько популярных брошюр о Шевченке, как-то: издание Павленкова, Ветринского, Яковенка, А-ра, Кулябки — на русском языке; на днях вышло еще две брошюры — на украинском языке: одна в Петербурге, другая в Киеве. Наконец, перед нами лежит еще одна...» [6, с. 16]. Таке панорамне бачення проблем цілком властиве Доманицькому, як і виняткова наукова сумлінність і коректність. Скажімо, в іншій рецензії 1901 року, в якій аналізується нарис «Волжского Странника» (псевдонім!) «Т. Г. Шевченко на Волге», Василь Миколайович одразу вказує на джерело цього нарису («Построив весь свой очерк на материалах о Шевченке, помещенных

в “Русской Старине” А. И. Родзевичем, он (автор нарису — В. П.), между прочим, на стр. 89-90 заявляет...” і т.д. [6, с. 307].

Однак повернемося до рецензії на нарис В. Краніхфельда. Позитив біографічної складової нарису, його переваги над іншими Доманицький бачив у тому, що нарисовець узяв до уваги низку джерел, але передовсім — “найболее полную биографию Шевченка, составленную покойным А. Я. Конисским” [6, с. 16]. Інший безсумнівний позитив рецензованої брошури, за Доманицьким, у тому, що В. Краніхфельд подав кваліфікований проблемно-тематичний аналіз творів Шевченка, основних мотивів і художньої майстерності. «Брошюра, — нотує В. Доманицький, — написанная, несомненно. человеком, дорожащим именем поэта и интересами родного поэта народа, дает яркое представление о жизни и великом значении поэта для этого последнего...” [6, с. 17].

Дуже прихильно, хоч і дуже стисло, оцінює Доманицький і нарис Олександрі Єфименко «Т. Г. Шевченко», вміщений у її збірнику нарисів та оповідань «На Україні»: «Не менший інтерес представляють і популярна, майстерки написанна біографія Шевченка» [6, с. 300]. Натомість доволі критично так само стисло пише молодий дослідник про Шевченків біографічний нарис у книжці «А. И. Добров. Биографии русских писателей среднего и нового периодов» (1900) [див.: 6, с. 298-299].

Судячи з ряду матеріалів, про які йтиметься далі, вже в 1900-1901 роках Василь Доманицький мав доволі ґрунтовні й чіткі уявлення про обсяг літературної спадщини Шевченка, мав навички текстологічної роботи з Шевченковими (а пізніше — із творами Клементія Зіновієва, П. Гулака-Артемовського, особливо — Марка Вовчка) творами, знав про існування творів, приписуваних Тарасові Григоровичу, навіть уміщених у деяких раніших виданнях “Кобзаря” тощо.

У цій же рецензії на брошуру В. Краніхфельда поруч із позитивними характеристиками В. Доманицький зауважує: “Заметим только, что, говоря об основных настроениях музы Шевченка (стр. 57), автор напрасно ссылается на стихотворение “До сестры” и берет оттуда поддержку: это стихотворение, ложно приписываемое Шевченку, в последнем издании “Кобзаря” — “Киевск. Старины” (1899) — исключено как не принадлежащее ему” [6, с. 17].

Ще раніше, року 1900-го, проводячи аналітичний огляд чергових томів “Записок НТШ” (т.т. XXXIII і XXXIV), Доманицький аналізує вміщену тут статтю О. Кониського “Варианти на декотрі Шевченкові твори”. Найбільше уваги Василь Миколайович приділяє текстологічним відмінностям ряду Шевченкових творів, раніше вже опублікованих, у т.ч. в “Кобзарях” і варіантів творів, які Кониському вдалося розшукати, зокрема і з архіву Якова Кухаренка: “В настоящей статье (еще не оконченной) г. Конисский поместил варианты к произведениям “Чернец”, “Москалева Крыньца”, “Княжна”, “Неофиты”, “Русалка”, “Лилия” и “Петрусь”, варианты, представляющие настолько большой интерес, что мы считаем необходимым ознакомить с ними читателей специально в одном из ближайших номеров “Киевской Старини” [6, с. 276]. Тут навіть емоційність

тону письма промовляє про відповідну компетентність Доманицького та його науковий інтерес до шевченкознавства.

У цій же бібліографічно-рецензійній публікації Доманицький пише про дослідження львівського шевченкознавця Юліана Романчука «Деякі причинки до поправнішого видання Тараса Шевченка». Рецензент прихильно оцінює судження Ю. Романчука щодо структурування Шевченкових творів у «Кобзарях» та інших виданнях, щодо необхідності пильної текстологічної праці з ними, щодо видавничої культури... «Несомненно, — резюмує Доманицький, — очень многие высказанные автором соображения заслуживают полного внимания, хотя далеко нельзя сказать этого обо всех... Тем не менее всякому, кому дорого восстановление истинного текста произведений незабвенного нашего поэта, рекомендуем обязательно ознакомиться со статьей г. Романчука» [6, с. 278]. Достатньо симптоматичне судження, передовсім для характеристики самого Доманицького.

До площини текстології можна віднести й невелику «тематичну» репліку з рецензії на «Юбилейный сборник в честь Всеволода Федоровича Миллера, изданный его учениками и почитателями» (1900), в якій Доманицький серед трьох уміщених тут віршів звертає увагу на перекладений В. Грузинським уривок із «неоконченної поеми Шевченка “Черныця Марьяна” — вірш «Приход Кобзаря в село». Рецензент вельми кваліфіковано аналізує майстерність перекладу [див. 6, с. 285]. Натомість дуже критично Доманицький поціновує претензії «Волжского Странника» на те, що той, мовляв, відшукав написаний у Нижньому Новгороді й не публікований ще Шевченків вірш «Нащо мені чорні брови». Василь Миколайович не тільки іронічно спростовує ті претензії «Г. Странника», але й проводить текстологічний аналіз опублікованого твору, відзначає в ньому численні відхилення від оригіналу [див. 6, с. 307-309].

До цього ж — текстологічного — контексту варто віднести й короткі рецензійні замітки Доманицького на статті Г. Кониського «Недруковані поезії Т. Г. Шевченка» і «Варіанти на декотрі Шевченкові твори» (закінчення), вміщені в бібліографічному огляді «Записок НТШ» (т. т. 39-41) [див.: 6, с. 310-311]. Усі ці публікації відносяться до 1901 року.

Ще одна дослідницька сфера, в якій вельми плідно попрацював Доманицький і яка посутньо прислужилася йому в написанні «Критичного розсліду» й укладанні першого повного «Кобзаря», — то сфера бібліографічна, а точніше — бібліографічно-архівна. Винятково працьовитий і посидючий, винятково сумлінний у всіх сенсах, Василь Доманицький буквально жив працею, пошуками і знахідками, дуже полюбляв працювати в архівах і бібліотеках. Його побратим О. Лотоцький згадував, що, траплялося, Доманицький «...десь зник на 2-8 тижнів: то значило, що він натрапив на якусь бібліотеку, день і ніч не виходив з неї, аж поки, як бджола, не висмокче звідти увесь той мед, що було йому треба. Книжка і взагалі друковане слово якось містично тягло його до себе» [8, с. 29]. Аби переконатись у винятковій обізнаності Доманицького з багатьма архівами й бібліоте-

ками Російської імперії, варто читати його численні праці, особливо, скажімо, про З. Доленгу-Ходаковського, Климентія, Марка Вовчка... Шевченкознавство в цьому аспекті для Доманицького було безсумнівним пріоритетом, і про його пошукові експедиції за Шевченковими автографами написано немало, в т. ч. самим Василем Миколайовичем.

У контексті цієї розвідки звернемо увагу на ті публікації бібліографічного плану, які передували «Критичному розслідові» й певним чином обумовлювали його появу. Перш за все відзначимо, що практично кожна з аналізованих вище ранніх публікацій Доманицького на шевченківську тематику може підпадати і під означення бібліографічної, бо несе відповідні ознаки формальні чи змістові. Безпосередня ж «бібліографічна» компетентність Доманицького в царині шевченкознавства тієї пори означилася в рецензійних матеріалах на публікацію праці Михайла Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве. Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Шевченка» (1903). У лютовому числі «Киевской старины» за 1904 рік Доманицький уміщує свою коротку рецензію на це видання [див.: 9], а в травневому числі подає із короткими власними передмовою і післямовою розлогу рецензію Івана Франка на це ж видання М. Комарова. [див.: 6, с. 18-30]. Кожна з рецензій, особливо перша з них, засвідчує глибоку фахову обізнаність Доманицького із предметом рецензування та історією (тогочасним станом) шевченківської бібліографії. У власній рецензії Василь Михайлович зазначає: «Огромной пользе книжки с отмеченным заглавием нечего и говорить: всякий интеллигентный читатель, а в особенности имеющий отношение к литературе, дорожающий именем величайшего нашего поэта, скажет автору большое спасибо, — отныне не придется ему более блуждать в потемках, собирая необходимую литературу, которая не у всякого под руками. Имея теперь эту ценную книгу в нашей литературе, невольно хочется пометчать, что авось научная разработка вопросов связанных с именем Шевченка и его произведениями, а на первом месте — критическое научное издание его поэзии, вступит в новую фазу, станет явлением более частым, чем доньше» [9, с. 77]. Певно, остання фраза цитата стосвалася самого молодого дослідника, який, очевидно, почав або збирався починати працю над «Критичним розслідом». І Доманицький, і Франко вказали немало вад у праці М. Комарова, але й високо її оцінили. Як видно з деяких наступних публікацій Доманицького, покажчик М. Комарова став для нього одним із путівників у шевченкознавстві чи спонукав до цікавих розвідок. Уже в томі 86-му за 1904 рік Доманицький уміщує невеличку, але цікаву замітку «Как читается Шевченко» [див.: 6, с. 30-31], котру починає такою фразою: «На основании книжки г. М. Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве» (Одесса, 1903) является в настоящее время возможным вычислить более или менее приблизительно, в каком количестве экземпляров были изданы поныне “Кобзарь” и отдельные стихотворения Шевченка, как у нас, так и за границей, за все время, начиная с 1840 года» [6, с. 30]. Ця є якщо не першою (а мабуть-таки

першою!), то принаймні одною з перших спроб вивчити попит на твори Т. Шевченка, певною мірою з'ясувати читацький інтерес.

До покажчика М. Комарова Доманицький покликається і в 1906 році, пишучи власний бібліографічний матеріал «До бібліографії літератури про Т. Шевченка». У ньому молодий дослідник пропонує свої виправлення виявлених хиб і доповнення покажчика пропущеними матеріалами [див.: 6, с. 61-67].

Якщо поставитись до хронології прискіпливо, то до початку публікування «Критичного розсліду» (вересень 1906 р.) з'явилося ще кілька шевченкознавчих публікацій Доманицького — і текстологічно-бібліографічних — «Про видання повного “Кобзаря” (червень 1906 р.), “Новознайдені твори Шевченка” (липень 1906 р.), “Новознайдені поезії Т. Шевченка” (вересень 1906 р.); і науково-публіцистичних — “Національність в Шевченкових творах” (лютий 1906 р.), “Доля України в поезії Шевченка” (вересень 1906 р.), але їх логічніше вважати такими, що з'явилися вже як наслідок ґрунтовної праці молодого дослідника над підготовкою “Критичного розсліду над текстом “Кобзаря” Шевченка”. Природно й логічно, що Доманицький і далі продовжив пошуково-аналітичну шевченкознавчу працю (статті “Наші обов'язки до пам'яті великого поета” — лютий 1907 р.; “Ще нові матеріали до “Кобзаря” Шевченка” — березень 1907 р.), але то були наступні кроки з підготовки другого видання “Кобзаря” 1908 р., в передмові до якого Доманицький зазначав: “Менше як за рік після першого, виходить у світ вже **друге** повне видання “Кобзаря”. За цей короткий час знайшлося чимало цінного матеріалу в рукописах самого Т. Г. Шевченка та в копіях інших людей, і цей новий матеріал допоміг нам де в чому поправити та доповнити текст “Кобзаря” [10, с. V]. Але то вже було пізніше...

Отже, вибір авторитетними українськими діячами Василя Доманицького, зовсім молодого чоловіка, для здійснення “святого діла” — підготовки й видання першого повного “Кобзаря” Т. Шевченка був обґрунтованим і, як виявилось, безпомилливим. Доманицький із честю виконав покладену на нього місію.

Список використаних джерел:

1. Доманицький В. Критичний розсліду над текстом “Кобзаря” Шевченка / В. Доманицький. — К. : Друкарня т-ва “Просвещение”, 1907. — 356 с.
2. Шевченко Т. Кобзарь / Т. Шевченко. — СПб., 1907. — 636 с.
3. Поліщук В. Василь Доманицький як шевченкознавець (післямова) / В. Поліщук // Доманицький В. Критичний розсліду над текстом “Кобзаря” Шевченка / упоряд. В. Т. Поліщук. — Репр. відтвор. вид. 1907 р. — Черкаси, 2008. — С. 374-383.
4. Дучимінська О. Василь Доманицький — редактор першого повного “Кобзаря” Шевченка / О. Дучимінська // Шевченко і ми: Збірник доповідей для відзначення 150-ліття з дня народження Тараса Шевченка. — Нью-Йорк ; Париж ; Торонто, 1965. — Т. CLXXX. — С. 126-134.
5. Болабольшенко А. Василь Доманицький і “Киевская старина” / А. Болабольшенко // Київська старовина. — 2006. — № 4. — С. 149-163.
6. Доманицький В. З науково-творчої спадщини : у 2 кн. / В. Доманицький ; упорядн. В. Т. Поліщук. — Черкаси, 2010. — 410 с.

7. Доманицький В. Культурно-историческое значение поэзии Т. Г. Шевченка // Крымский курьер. — 1902. — 26 февр. (№51).
8. Чистому сердцем. Пам'яті Василя Доманицького. Перевид / за ред. В. Т. Поліщука. — Черкаси, 2010. — 174 с.
9. Доманицький В. Т. Шевченко в литературе и искусстве... / В. Доманицький // Киевская Старина. — 1904. — Т. 84. — № 2. — С. 77-80.
10. Шевченко Т. Кобзарь. Друге видання / Т. Шевченко. — СПб., 1908. — 636 с.

This article analyzes labor shevchenkoznavchi labor Domanytskoho, in particular his article "A critical investigation on the text «Kobzar» Shevchenko" (1906).

Key words and word-combinations: national weight, Ukrainian revival, analytical criticism, scientific integrity.

Отримано: 26.06.2011 р.

УДК 821.161

Я. О. Поліщук

*Ягеллонський університет, Краків,
Національний університет «Острозька академія»*

ВАСИЛЬ СТУС, ШІСТДЕСЯТНИКИ І УКРАЇНЬСЬКА ІДЕЯ

У статті аналізується позиція Василя Стуса в контексті руху шістдесятників та сучасної переоцінки цього явища. Василь Стус виявив стратегічне розуміння завдань свого покоління. Він тяжів до культурної універсальності в поезії. Завдяки цьому поетові вдалося зберегти авторитет та стати феноменом для пізніших поколінь.

Ключові слова: культура, традиція, творчість, покоління, культ, колоніалізм, українська ідея.

Сьогодні творча постать Василя Стуса видається чи не найбільш універсальною на тлі його покоління й руху шістдесятників у цілому. Очевидно, що такий універсальний вимір забезпечується діалектичним поєднанням розуміння національної ідеї та культурної традиції в найширшому значенні слова. Одне з найскладніших питань — як поетові вдалося органічно вписати національний світогляд в універсальний культурний смисл, що визначає пафос його творчості в цілому.

Шукаючи відповідь на це питання, неминуче вдаємося до різноманітних контекстів. Передусім — до формації шістдесятників з характерною для неї спробою повернення до національного ґрунту та, з іншого боку, з тенденцією до модернізації нашої культури після тривалої сталінської стагнації. Якою мірою вдалося шістдесятникам виконати подібні завдання — проблема, яка досі є предметом гострих суперечок. Не випадково в останні роки виразно зазначилася спроба критичного перегляду „хрестоматійного” шістдесятництва, тобто слухності його репрезентації в класичному каноні української культури. Така критична рецепція ролі цього покоління у культур-